

פסח

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא

מקשים הראשונים הרי פשוט שהקב"ה מקיים הבטחתו ומה הרבותא שאנחנו משבחים ששמר הבטחתו? והביאור בזה שזה הולך על ההמשך שהקב"ה חישב את הקץ לעשות כמו שאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים כמו שנאמר: "ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". כלומר שמלבד מה שהקב"ה הבטיח הוא עשה לנו טובה מיוחדת בכך שחישב את הקץ מזמן לידת יצחק אף שזה לא היה כלול בעצם ההבטחה וכן הרכוש גדול שקיבלו ביציאת מצרים אינו חלק מההבטחה וכמו שיתבאר. וע"ז אנו מודים באופן מיוחד.

במסכת ברכות (ט, ב): "דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואישה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב" אין נא אלא לשון בקשה, אמר לו הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב כדי שלא יאמר אותו צדיק, ועבדום ועינו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. אמר לו: הלואי שנצא בעצמנו. משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם מוציאים אותך למחר ונותנים לך ממון הרבה, אמר להם: הוציאוני היום ואיני מבקש כלום". שואל הגר"א: מה זה שלא יאמר אותו צדיק, וכי בלי זה ד' לא צריך לקים את הבטחתו? ועוד, שאין המשל דומה לנמשל, כי במשל אומרים לאסיר שיצא מחר ויקבל מתנות, והוא מעדיף לצאת מיד בלי כלום, ובנמשל - הקב"ה אמר לישראל שיצאו מיד ועוד יקבלו רכוש גדול.

ועונה הגר"א, שהגאולה השלמה לא הייתה אלא על ים סוף, ששם המצרים נידונו כנגד כל מה שעשו לישראל, כמו שכתוב "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו" וכנגד זה טבעו בים, וזוהי הגאולה השלמה. מה שאין כן יציאת מצרים, עדיין לא הייתה הגאולה השלמה, אלא רק תחילת התהליך. ולכן ההבטחה של ד' "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" לא דברה על יציאת מצרים אלא על קריעת ים סוף, וכמו שכתוב "גדולה הייתה ביזת הים מביזת מצרים". רק שמא יחשוב אברהם אבינו שיציאת מצרים היא הגאולה, ויתפלא מדוע אין הקב"ה מקים הבטחתו, על כן ד' אמר להם שישאלו וכו'. אבל באמת, הגאולה השלמה והרכוש יהיה על ים סוף. ובזה מובן המשל שישראל אמרו שאינם רוצים לא את הרכוש ולא את הפחד מרדיפת פרעה, ועדיף להם שיציאת מצרים היא תהיה הגאולה השלמה, אפילו שלא יקבלו כלום. עד כאן דברי הגר"א.

ניתן להוסיף על דבריו, שאפשר לבאר את הפסוק "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" בשני אופנים:

א' הגוי יקבל את עונשו על מה שעשה, וישראל יקבלו פיצוי על צערם שיצאו ברכוש גדול.

ב' היציאה ברכוש גדול היא בעצמה חלק מהעונש של הגוי, שבנוסף על העונש יפסיד את רכושו.

וכיון שיש לדיבור של ד' שתי משמעויות, ד' קיים את שתיהן, שגם קיבלו ממון ביציאת מצרים - כפיצוי על עבודתם, וגם בקריעת ים סוף - כחלק מהעונש של המצרים שאבדו את ממונם. וזה מה שאומרים בהגדה "ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא... וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וכו'", שברור שהקב"ה מקיים את הבטחותיו, אבל כיון שיש כמה משמעויות לדבריו הוא מקיים את כל המשמעויות.

וזוהי הכפילות שאומרים פעמיים 'ברוך'.

עוד מתבאר לפי דברי הגר"א שעשרת המכות לא היו עונש למצרים על השעבוד אלא רק נסיון לשכנעם להוציא את ישראל [והכבדת הלב הייתה כדי לאזן את כח בחירתם] ואת עונשם קבלו על ים סוף. ולכן

פסח

אומרים הלל בליל הסדר ולא בליל שביעי של פסח כמבואר במגילה י'. שאין הקב"ה שש במפלתן של רשעים, אך ליל הסדר אינו זמן מפלתם אלא זמן גאולתנו.

מקור: הרב משה כלאב מתוך הגדת אבני ברקת